

Çin Korona Diplomasinin Sponsorları - Çağdaş Üngör

Koronavirüs krizi, Çin'i, o dünyayı kendi çehresinde yeniden şekillendirmeye çalışırken buldu. Xi Jinping döneminde gündeme gelen birbirinden iddialı hedef ve girişimler("Çin Rüyası" sloganı, "Kuşak ve Yol İnisiyatifi", "Asya Altyapı ve Yatırım Bankası", "Made in China 2025" hedefi gibi) Çin dış politikasındaki bir özgüven sıçramasına işaret ediyordu. ABD'de Donald Trump yönetiminin başlattığı ticaret savaşları, Çin'in kendi yükselişini tescillediği bu tarihi kırılma noktasına verilen düşmanca bir onay gibiydi. 21. Yüzyılda Çin'in büyük güç konumuna gelişi, artık sadece realist düşünürleri rahatsız eden uzak bir olasılık değil, gündelik hayatın tartışmasız bir parçası haline gelmişti. Dünyanın her kıtasına yayılmış yüzlerce Konfüçyüs Enstitüsü; Hindistan ve Pakistan'ı da üyeliğe kabul ederek büyümüş bir Şanghay İşbirliği Örgütü; Doğu Avrupa ve Afrika'daki yatırımlarıyla ciddi polemiklere neden olan güçlü bir rakipti Çin.

Ancak kış aylarında başlayan koronavirüs salgını, bu hikâyeyi dünya kamuoyuna bir süreliğine unutturup Çin'in ideolojik kamburunu tekrar gözler önüne serdi. Batı medyası, salgını kontrol altında tutamayan Çin'e topyekûn bir saldırı düzenledi. Gecikmenin ve ihmalin cezasını tek parti rejimine, şeffaflık eksikliğine, yerel yönetim ve merkez arasındaki iletişim sorunlarına ve özgür basınının olmayışına kesti. Daha sığ eleştiriler kültürel ya da ırkçı tonlara bürünerek, Çin'deki yeme içme kültürünü, hatta o sırada dünyanın herhangi bir yerinde seyahat etmekte olan Çinli vatandaşları hedef aldı. Kimse Çin modelinin adını bile anmıyordu.

Çin, "dünyanın başına olmadık bir hastalık bela eden" ülke olmaktan çıktı, salgını "en kısa sürede bertaraf etmeyi başaran" ülke konumuna yükseldi.

Bahar aylarına geldiğimizde ise, işlerin neredeyse tam tersi bir istikamete girdiğini gördük. Çin, "dünyanın başına olmadık bir hastalık bela eden" ülke olmaktan çıktı, salgını "en kısa sürede bertaraf etmeyi başaran" ülke konumuna yükseldi. Burada İtalya ve İran gibi ülkelerin koronavirüs kriziyle ilgili çok kötü bir deneyim yaşamış olmasının payı elbette büyüktü. Uygulayacağı strateji konusunda kafa karışıklığı yaşayan İngiltere ve gerek sağlık sisteminin yapısı, gerek sigortalı çalışan sayısı itibariyle krizi kolay atlatabileceği belli olan ABD de Çin'e üzerindeki lekeyi çıkartmak için önemli bir fırsat sundu. Gerçekten de, gecikme ve ihmal tek-parti rejiminin doğasından kaynaklandıysa, demokrasilerin bocalamasını nasıl açıklayacaktık?

Avrupa demokrasilerinin içine girdiği darboğaz derinleştikçe, Çin'de korona salgınını odak noktasına alan yeni bir kamu diplomasisi şekillendi. Üzerlerine dostluk mesajları yazılan tıbbi yardım paketleri, güler yüzlü ve özverili Çinli doktorlar İtalya'ya vardığında haklı olarak alkışlandılar. Bu yeni diplomasinin özel sektörden sponsorları da vardı. Çin devletinin teşvik ve iyi niyetiyle bugünlere gelmiş Alibaba, Huawei, Baidu gibi şirketler... Alibaba grubuna ait Jack Ma Vakfı, Mart ayında dolaşıma giren ve dünyada Çin resmi temsilcilikleri tarafından yaygınlaştırılan "Covid-19 Önleme ve Tedavi El Kitabı"nı bastı. Kitap, Zhejiang Üniversitesi Tıp Fakültesi'ndeki sağlık personelinin salgın günlerindeki deneyim

ve tavsiyelerini aktarıyordu. Grubun web sitesinde farklı dillerde sunulan kitapçık, ülkemizdeki gönüllüler tarafından Türkçeye de çevrildi. Şirketin kurucu ortakları, Afrika, Güney Asya, Avrupa Birliği ve Amerika'da yer alan birçok ülkeye tıbbi malzeme gönderdi.

Korona salgınından önce 5G tartışmalarının ve ABD ile olan çekişmenin de merkezinde yer alan Huawei Kanada'ya yardım ederken, Baidu virüsün yapısıyla ilgili çalışmaları hızlandıracak ve aşı çalışmalarına katkı sunacak özgün bir algoritmasını paylaşımına açarak sürece katkıda bulundu. Bu şirketlerin sağlık ve teknoloji alanındaki yatırımları, Çin'deki korona kriziyle baş etmek için önemliydi. Yeni görüntüleme ve izleme sistemleri, teşhis ve tedavi sürecini hızlandıran, karantina uygulamalarını etkinleştiren mobil araçlar bundan sonra şüphesiz ki başka ülkelerde de alıcı bulacak. Televizyondan naklen yayınlanan ilk Körfez Savaşı nasıl Amerikan askeri teknolojisinin reklam panosuna dönüştüyse, bu kriz de, tam tersi bir açıdan, Çin'in sağlık ve yaşam bilimlerindeki yenilikleri ve markaları hayatımıza taşıyacak. Koronanın yarattığı olağanüstü şartlarda gündeme gelmeyen kişisel mahremiyet ve bireysel haklar ile ilgili sorunlar, Çin'deki teknolojik kapasitenin bir ince güç unsuru olarak öne çıkmasına engel olmayacak gibi gözüküyor.

Joseph Nye'in siyasi değerler, kültür ve dış politika gibi unsurlar üzerinden tanımladığı "ince güç"(soft power) bir ülkenin zor kullanarak değil ikna ve çekim gücüyle yapabildiklerine işaret ediyor. Bu terimin özünde yer almayan ekonomik kapasite, yatırım ve yardımlar ise, Çin ince gücü üzerine ilk çalışmalardan birini yapan Joshua Kurlantzick'in *Charm Offensive* (2007) kitabında söylediği gibi, ülkenin cazibesine en çok katkıda bulunan unsurlar oldu. Tanıma sıkı sıkıya bağlı kalacak olursak, Çin ince gücünün genel itibarıyla kültürel ve siyasi değerler alanında zayıf kaldığına hükmetmek gerekir. Çin'in Konfüçyüs Enstitüleri ile özdeşleşen kamu diplomasisi, popüler kültürün daha ön planda olduğu Japonya ve Güney Kore gibi örneklerin aksine, büyük oranda devlet güdümünde kaldı. Küreselleşmiş bir dünyada, "uyum dünyası" (*hexie shijie*) ya da "Çin rüyası" (*zhongguo meng*) gibi sloganların anime/manga kültürü veya K-Pop'un albenisiyle başa çıkamayacağı açıktı.

Çin devletinin yaşam tarzı, değerler ve sanat alanında eksik bıraktığı ince güç parçasını, yakın zaman önce özel sektör menşeli 5G teknolojisi tamamlamış gözüküyordu. Korona krizi, Çin'e ülkenin bilim ve teknoloji alanındaki kabiliyetlerini sergileme fırsatı vereceği için benzer bir etki yaratacaktır. Özellikle de bu teknolojilerin üreticisi değil, tüketicisi olan ülkelerde...

1990'larda ucuz işgücüyle özdeşleştirilen Çin Halk Cumhuriyeti'nin katma-değerli üretime yönelmesi, fikri mülkiyet haklarıyla ilgili şaibeleriyle gündeme gelen bir ülkenin son yıllarda patent başvurularında ön sıralara çıkması sürpriz bir hızla gerçekleşti. Çin, kapitalist gelişmenin er geç demokratik bir sistem gerektireceği ön kabulünü nasıl çürüttüyse, buluş ve yeniliklerin de ancak demokratik, şeffaf bir kültürde mümkün olacağı algısını ortadan kaldırmak üzere.

Korona salgını sırasında mobil araçlarını, haritalama sistemlerini, erken teşhis gereçlerini hastalığın yayılmasını engellemek için siyasi otoriteyle paylaşan Çin şirketleri, korona diplomasisiyle değişen Çin imajından fayda görmeyi de elbette bekliyor.

Öte yandan, özel sektörde geliştirilen teknolojilerin bir şekilde devletin hizmetine sunulacağı da muhakkak. Korona salgını sırasında mobil araçlarını, haritalama sistemlerini, erken teşhis gereçlerini hastalığın yayılmasını engellemek için siyasi otoriteyle paylaşan Çin şirketleri, korona diplomasisiyle değişen Çin imajından fayda görmeyi de elbette bekliyor. Huawei deneyimi gösterdi ki dünyada faaliyet gösteren Çin şirketleri devletin bir uzantısı olarak görülüyor. Xi Jinping döneminde bu bağın, ABD'de lanse edildiği gibi doğrudan bir emir-komuta zincirine denk düşmese de, sıkılaştığı bir gerçek. Çin'de devlet ve sermaye arasında kurulan bir başka ortaklık (korona krizi bize unutturmuş olsa da) halihazırda test aşamasında olan vatandaşlık skoru ve sosyal kredi sistemi. Çinli vatandaşları tüketim alışkanlıkları, borç ödeme kapasitesi, yasa ve kurallara uyma davranışı gibi birçok faktör üzerinden değerlendiren sistemde, dijital sektörün liderleri devletle bilgi paylaşıyor. Ödül ve cezalarla "makbul vatandaş" yaratma amacı güden bu sistem, Çin'de şu ana kadar pek tepkiye yol açmadı. Günümüzde büyük veri ve mahremiyetle ilgili sorunlar elbette otoriter devletlere özgü değil.

Ancak Çin'in Mark Zuckerberg'lerini halk namına sorguya çekecek federal savcılar olmadığını da hatırlamak gerek. Mahrem bilgilerimizin büyük şirketlerin veri bankalarında toplanmasından daha korkutucu bir şey varsa, o da büyük şirketler ve otoriter devletler tarafından elbirliğiyle kayıt altına alınması olmalı.

Bugün Çin'in diplomatik kargoları hemen her yerde, ama özellikle gelişmekte olan ülkelerde iyi bir izlenim bırakıyor. Bu, Türkiye gibi Çin-karşıtı söylemin belirleyici olduğu ülkeler için de geçerli. Geçtiğimiz haftalarda sosyal medyada Çin'in Türkiye'ye gönderdiği test kitleri için ücret alınmadığına; Çinli yetkililerin 1938 yılındaki kolera salgını sırasında Türkiye'nin yaptığı yardımları hatırlatarak ("Atatürk ödedi") bir jest yaptığına dair asılsız bir haber paylaşıldı. Hem Türkiye'deki Kemalist kesimlerin gururunu okşayan, hem de Çin'den satın alınan malzeme için "yardım/hibe" iması yapan bu haberin Çin Komünist Partisi propaganda teşkilatı (yeni adıyla "tanıtım" departmanı) tarafından değil, bizzat Türk gazetecileri tarafından üretildiği düşünülürse, Çin'in korona sürecini kayıpla değil kazanımla tamamlaması mümkündür.

Çin'in cazibesi, Batı'nın sorun çözme kabiliyeti köreldikçe artıyor. İtalyan hastanelerinde doktorlar kimin ölüp kimin yaşayacağı ile ilgili kişisel etik sınırlarını zorlayan kararlar alırken, Çin'in postmodern inşaat firmaları on gün içinde sıfırdan bir hastane inşa etti. Kaldı ki dünyada tıbbi yardımların Küba'ya girmesine engel olan, salgın devam ederken İran'a yaptırım uygulamaya devam eden bir Amerikan yönetimi varken, Çin'in işi çok zor değil. Korona salgını bu anlamda 2008 finansal krizinden beri gördüğümüz genel manzarayı değiştirmede: Batı demokrasilerinin darboğazı Çin modelinin ücretsiz tanıtımı demek. Buradaki en önemli sorun, bugün halk sağlığı ve hızı sıhha tedbirleri açısından alkışlanan bu modelin özünde tek bir siyasi partinin kontrolsüz ve rakipsiz varlığının olması. Bugün Çin'in korona diplomasisine sponsorluk yapan sermaye gruplarıyla birlikte, çok daha güçlü bir parti üstelik...

Doç. Dr. Çağdaş Üngör, Marmara Üniversitesi İngilizce Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesidir. Lisans eğitimini ODTÜ Uluslararası İlişkiler (1998), yüksek lisans eğitimini İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültürel İncelemeler (2004), doktorasını ise New York Eyalet Üniversitesi, Binghamton Tarih Bölümü'nde tamamladı (2009). Akademik çalışmaları modern Çin toplumu ve siyaseti, Doğu Asya'da uluslararası ilişkiler, Soğuk Savaş tarihi, propaganda ve medya çalışmaları üzerine yoğunlaşmaktadır.